

Pedagogy of a collective as a relevant course of research formed in 1920-1930-es has been shown in the publication. Based on the analyses of the origins the author has shown the scientists' transformation of approaches to the problem of children's collective.

Key words: pedagogy of a collective, children's collective, personality.

УДК 37 (092)

Степаненко І.І.

ПОНЯТТЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В ЕПОХУ СТАРОДАВНІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ І АНТИЧНОСТІ

У статті розглядаються проблеми становлення і розвитку питань права та правового виховання в епоху Стародавніх цивілізацій і в часи Античності. Робиться акцент на тому, що, виникнувши ще в часи Стародавніх цивілізацій, питання правового виховання і формування правової культури в людському суспільстві постійно розвивалися, а спадщина давньогрецьких філософів і вчення філософів Римської імперії свідчить про те, що основне місце в правовому вихованні займає повага до законів.

Ключові слова: правові уявлення, правова культура, Стародавні цивілізації, Античність.

Зі становленням, розвитком та удосконаленням людської цивілізації відбувалася еволюція філософських, педагогічних та правових учень стосовно питань правового виховання. Відповідно, розвивалося й осмислення того, як ці вчення викладати людям. Розвиваючись від найдавніших міфічних уявлень про місце людини у світі до прагнення осмислити впорядкування людського буття, філософсько-правова та педагогічна думка донесла до наших часів різноманітні уявлення про суспільне життя та роль права і правового виховання у житті людини. На сучасному етапі розвитку суспільства категорія "правове виховання" вживається в педагогічній, правовій, філософській і соціологічній літературі.

Особливу увагу, на наш погляд, варто зосередити на проблемі становлення і розвитку питань права та правового виховання у Стародавніх цивілізаціях та у часи Античності, адже античну цивілізацію вчені всього світу називають "колискою європейської культури", а вплив учень, що виникли за часів цього етапу розвитку людства, на світову педагогічну, філософську та правову думку визначають як безсумнівний.

Аналіз педагогічних ідей античних філософів проводився багатьма вченими, педагогами, правниками і філософами сучасності. Серед них ми можемо виділити таких науковців, як А.Ф. Лосєв, А.Н. Джуринський, В.Н. Мироненко, В.Н. Сафонов, які в своїх наукових пошуках зосереджували увагу на питаннях розвитку виховання взагалі та виховання відповідно до правових норм тогочасної епохи розвитку суспільства.

Мета статті полягає у вивченні генези поняття "правове виховання" в епоху Стародавніх цивілізацій та Античності.

У первісному суспільстві норми поведінки відображали інтереси і волю всіх членів роду і племені, виникали у свідомості членів цього суспільства, були одночасно правами та обов'язками (тобто поняття право та обов'язок не розмежовувалися) [5, с. 8]. Людина, намагаючись усвідомити свою роль та місце в певній системі родових відносин первісного суспільства, розуміла, що засобом регулювання поведінки людей є певний набір законів і правил існування, які треба знати і дотримуватися їх, адже від поведінки людини залежало її життя.

У своєму виникненні правові уявлення у давніх народів світу зводились до міфологічних витоків і являли собою момент цілісного міфологічного світогляду. Зрозуміло, що і місце людини в світі було обумовлено міфологічними уявленнями.

Земні порядки, відповідно до стародавніх міфів, являли собою порядки, що мають божественне походження. У руслі такого розуміння у міфі відображалася тема земного життя людей, взаємовідносини між богами і людьми, права і обов'язки людей у суспільстві, а також права і обов'язки людей перед богами, тобто, все те, що їм дозволено, і що їм заборонено.

Богам надавали роль свідків і суддів у всіх ситуаціях, що мають відношення до стосунків між людьми, у стародавні часи закони вказували в яких храмах людям потрібно було приносити клятву і жертви богам, щоб ті були прихильні до людини в своєму рішенні.

У міфах низки народів ідеться про безпосереднє правління богів, які потім навчили людей мистецтву правових відносин і передали владу земним правителям.

Стародавні цивілізації залишили людству безцінний спадок, щодо організованого виховання людини. Але для кожної цивілізації характерні свої особливості виховання [2, с. 6].

У часи Античності зусиллями давньогрецьких мислителів був зроблений перехід від міфологічного сприйняття навколишнього світу до раціонально-логічного його пізнання й пояснення. Саме філософи Стародавньої Греції відіграли визначну роль в історії формування правових вчень та правового виховання особистості. "У грецьких містах-державах у громадян вже з дитячих років виховувалася повага і навіть пошана як до законів, так і до встановлених у них полісних порядків. В Афінах право асоціювалося з розумом і справедливістю" [2, с. 128].

Формування філософсько-педагогічного підходу до правових процесів, правових вчень і правового виховання припадає на часи існування групи давньогрецьких мислителів, переважно державних діячів і законодавців – "семи мудреців" (кінець VII – початок VI ст. до н. е.). Зусиллями "семи мудреців" було створено чи не найперший у світовій правовій думці кодекс досягнення полісної єдності, шляхом дотримання принципів законотворення і законотримання, взаємозв'язку справедливості і права з акцентом на дотриманні "золотої середини", стабільності законів, доброчесності і справедливості. За твердженням Аристотеля, саме із "семи мудреців", особливо Солон, почалась демократія і державне реформування "владою закону, шляхом поєднання сили з правом", прийняття всезагальних законів, однакових для всіх [8, с. 42].

У контексті розвитку світової правової думки та правового виховання молоді глибокими є політико-правові погляди філософа Піфагора (580/570 – 500/490 до н. е.), який установив правила співжиття в суспільстві: "вінок не обскубувати" (в розумінні "законів не порушувати"), "закону допомагати, з беззаконням воювати", "вчити юнаків звичаям і законам поліса", "поважати закони, батьків і правителів" тощо [8, с. 44]

Вагомий внесок у поняття правового виховання зробив Сократ (470/469 – 399 до н. е.). Приділяючи головну увагу змісту різних моральних понять, він надавав перевагу суто "людським проблемам". Сократ бачив основу благополуччя держави в непорушності законів, у покорі громадян законам, під словом "закон" він розумів "справедливість". Законне має бути справедливим, а справедливе законним. Він вважав, що закони для громадян, повинні бути дорожчі від батька й матері, тобто знання і дотримання законів – це найголовніша чеснота для людини.

Сократ цікавився всіма полісними справами і прагнув їх удосконалення. Виховання своїх слухачів, особливо молодих, у дусі поваги до законів поліса було головною метою сократівських бесід, всіх його філософсько-просвітницьких зусиль [4, с. 120].

Певний внесок у розвиток питань правового виховання особистості зробив Платон. Як відзначає Сафонов В.М., [6] основна ідея вчень Платона (428/427 – 348/347 до н. е.), учня Сократа, – допомогти людям розумно влаштувати їхнє життя, дати їм такі закони,

впровадити в їх свідомість таку ідеологію, яка стала б основою гармонійно розвиненого справедливого суспільства. Платон вважав, що виховання людей здійснюється на підставі законів, наука про закони – найважливіша наука вдосконалення людини.

Як і Сократ, Платон пов'язує поняття закону зі справедливістю. Законом є те, що влаштовує всіх людей, робить їх життя в співтоваристві цілком прийнятним: "Людям необхідно встановити закони, інакше вони нічим не відрізнятимуться від самих диких звірів". Платон вважав, що закон і порядок поняття тотожні. Закон – основна опора, на якій тримається держава, що стоїть на захисті інтересів громадян [6, с. 198–199].

Однак Платон не абсолютизує роль закону, так як і останній має межі, зумовлені обмеженістю ситуацій, які він повинен регулювати, і специфікою історичної епохи, коли цей закон був доцільний. Людський розум повинен стояти вище закону і в разі необхідності коригувати його або замінювати на новий. Нікому під страхом смертної кари не дозволяється порушувати закон. "Покора законам є перший і найбільш священний обов'язок кожного громадянина; всі урядові особи повинні бути тільки слугами і виконавцями закону" [3, с. 59].

Платон говорить, що громадяни зобов'язані підкорятися законам не сліпо, а з повним усвідомленням їх справедливості, корисності і навіть необхідності. Тобто знання закону і виховання громадянина в руслі розуміння ним своїх прав є першочерговим обов'язком кожного члена суспільства.

У Стародавньому Римі правова освіта і виховання були складовою частиною загальної освіти. В давньоримському суспільстві існував культ права і величезної поваги до закону і слідування республіканським законам було для римлян не лише обов'язком, але й справою честі [2, с. 136].

За свідченням римського філософа Марка Туллія Цицерона (106 – 43 до н.е.) діти в школі вчили "Закони XII таблиць" напам'ять, оскільки вважалося, що без знання законів не можливо стати гарним воїном, віддано виконувати громадські обов'язки. Саме Цицерон приділяв багато уваги правовому вихованню людини, який в основу свого вчення поставив правовий принцип: "Під дію закону повинні потрапляти всі" [7, с. 113]

Цицерон вважав, що є природне право, яке, на його думку, виникло задовго до появи держави і є втіленням природи самої людини. Природа "створила нас для того, щоб ми поділяли між собою усю сукупність прав і користувались ними спільно". Знання і вивчення питань права "велить нам здійснювати те, що здійснювати треба, і забороняє протилежне" та визначає людям вічні, незмінювані закони, які "є силою природи, розумом і свідомістю мудрої людини, мірилом права і безправ'я, загальними для усіх віків". Тобто людина, як мудра істота, повинна усвідомлювати свої права і жити згідно з правовими нормами, свято дотримуючись природних законів [8, с. 50].

Вагомий вплив на подальший розвиток питань правового виховання справила поява раннього християнства. Закони, за якими повинне жити суспільство, та заповіді якого викладені переважно у Старому та Новому Заповітах та Біблії. Переконання перших християн були за своєю сутністю правовими, а закон усвідомлювався ними як божественне дарування правди, свободи й справедливості. Неприйнятними для них були закони, що пригнічували свободу людини, закріплювали нерівність, покривали вбивство тощо. У Новому Заповіті виголошувались заповіді: "вшановуй один другого вищим себе", "не про себе тільки кожний турбуйся, але кожний про інших", "люби ближнього твого, як самого себе", "я людина, і ніщо людське мені не чуже" та інші, у яких простежувалися принципи свободи, рівності, братерства, взаємодопомоги, взаємоповаги тощо.

У християн Бог є не тільки творець, учитель та вихователь людства, а й верховний Суддя – суворий, проте справедливий. Життя людини – це процес виховання, де людина не лише дотримується вищих законів, а й порушує їх, за що обов'язково отримує покарання.

Виховання молоді згідно з Божими законами та повна покора Божим заповідям, що пропагувалися християнами майже тисячоліття, впроваджувалися в епоху Середньовіччя,

головним гаслом якої було: "усяка душа хай буде покiрна вищим правителям". Видатнi просвiтники цiєї епохи Августин Блаженний та Фома Аквiнський пропагували повну покору верховному правителю, бо вiн є намісником Бога, а Божий закон – це закон земний.

Отже, ми можемо вiдзначити, що, виникнувши ще в часи Стародавнiх цивiлізацiй, питання правового виховання та формування правової культури у людському суспiльствi постiйно розвивалися, охоплюючи все бiльш широке коло людей. Спадщина давньогрецьких фiлософiв та вчення фiлософiв Римської iмперiї свiдчить про те, що саме в часи Античностi основоположне мiсце зайняли уявлення про громадянську чесноту, як невид'ємну рису правосвiдомого громадянина, де важливе мiсце посiдає повага до законiв. Тематика подальших наукових пошукiв обумовлена темою нашого дослідження i буде присвячена розгляду витокiв правового виховання у Британській педагогiчнiй думцi на сучасному етапi.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Джури́нский А. Н. История педагогики: [учеб. пособие для студ. педвузов.] / А. Н. Джури́нский – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 432 с.
2. История государства и права зарубежных стран. В 2 ч.– Ч.1/ Под ред. О.А. Жиркова, Н. А. Крашенинниковой.– М.: Норма, 2003. – 624 с.
3. Клеванов А. Обзор философской деятельности Платона и Сократа по Целлеру / Под. ред. А. Клеванова. – М., 1961. – С. 259.
4. Лосев А.Ф. История античной философии в конспективном изложении [Текст] / А.Ф. Лосев. – Москва: Мысль, 1989. – 204 с.
5. Правоведение: Учебник / С.Э. Демский, В.С. Ковальский, А.Н. Колодий; под ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юринком Интер, 2001. – 752 с.
6. Сафонов В.Н. Политические взгляды Платона / В.Н. Сафонов // Социально-политический журнал. – 1998. – № 3. – С. 198–199.
7. Цицерон Марк Туллий. Диалоги: О государстве; О законах. – М.: Наука, 1994. – 223 с.
8. Мироненко О. М. Історія вчень про державу і право: навчальний посiбник / О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко . – К.: Академія, 2010 . – 454 с.

Степаненко І.І.

ПОНЯТИЕ ПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ В ЭПОХУ ДРЕВНИХ ЦИВИЛИЗАЦИЙ И АНТИЧНОСТИ

В статье рассматриваются проблемы становления и развития вопросов права и правового воспитания в эпоху Древних цивилизаций и во времена Античности. Делается акцент на том, что возникнув еще во времена Древних цивилизаций, вопросы правового воспитания и формирования правовой культуры в человеческом обществе постоянно развивались, а наследие древнегреческих философов и учения философов Римской империи свидетельствует о том, что основное место в правовом воспитании занимает уважение к законам.

Ключевые слова: правовые представления, правовая культура, Древние цивилизации, Античность.

Stepanenko I.I.

CONCEPT LEGAL EDUCATION IN THE ERA OF ANCIENT CIVILIZATIONS AND IN ANTIQUITY TIMES

The establishment and development of the issues of law and legal education in the era of Ancient civilizations and in Antiquity times are analyzed in this article. Emphasis is placed on the fact that emerged during the time of Ancient civilizations, the issues of legal education and legal culture in the formation of human society have evolved, and the legacy of the ancient Greek philosophers and the teaching of the philosophers of the Roman Empire suggest that respect for the law takes the fundamental place in legal education.

Key words: legal representation, legal culture, Ancient civilization, Antiquity.